
FORTIFICAȚIA *QUADRIBURGIUM* (?) DE LA PEȘTERA VETERANI DIN CLISURA DUNĂRII

CĂLIN TIMOC

REZUMAT:

Peștera Veterani este una dintre cele mai cunoscute peșteri naturale de pe teritoriul României. În prezent este vizitată adeseori de turiști și iubitori de speologie. Nu este doar un monument impresionant al naturii, ci și un sit arheologic multistratificat cu o istorie foarte bogată. Fortificarea grotei este sigură pentru perioada Evului Mediu și epoca modernă. Urmele epocii romane sunt mai puțin inteligibile, specialiștii ezitând între a o recunoaște ca așezare pescărească care la un moment dat, în epoca romană târzie, ar fi putut fi fortificată și a o clasifica ca peșteră sacră sau chiar *mithraeum*. Așa cum este și firesc, poziția sa strategică în zona strâmtorii Cazanelor Dunării a făcut ca acest loc neobișnuit să fie inclus în lista UNESCO a Limesului Dunărean al Imperiului Roman. În rândurile următoare, încercăm să descifrăm caracterul ruinelor romane de la Peștera Veterani (Peskabara) coroborând toate sursele pe care le avem la îndemână: arheologice, epigrafice, arhivistice și cartografice. Suntem de părere că în fața grotei a existat începând de la sfârșitul secolului al III-lea d.Hr. un mic fort (asemănător unui *quadriburgium*) cu un mic port adiacent, la fel apărut de ziduri.

ABSTRACT: THE *QUADRIBURGIUM*(?) FORTIFICATION FROM VETERANI CAVE IN THE DANUBE GORGE

The Veterani Cave is one of the most well-known natural caves on the territory of Romania, nowadays being often visited by tourists. It is not only an impressive natural monument but also a multi-layered archaeological site with a very rich history. The fortification of the grotto is certain for the Middle Ages and the modern era. The traces of the Roman era are less clear, with specialists hesitating between recognizing it as a fishing settlement that at some point, in the late Roman era, could have been fortified, or classifying it as a sacred cave or even a *mithraeum*. As it is expected, its strategic position in the area of the Danube Cauldrons strait made this unusual place to be included in the UNESCO list of the Danube Limes of the Roman Empire. In the following text, we try to decipher the character of the Roman ruins at Veterani Cave (Peskabara) corroborating all the sources at our disposal: archaeological, epigraphical, archival and cartographic informations. We consider that in front of the cave there existed, starting from the end of the 3rd century AD, a small fort (similar to a *quadriburgium*) with a small port, also defended by walls made from stone and bricks.

CUVINTE CHEIE: ziduri de apărare, peșteră cetate, *quadriburgium*, Cazanele Dunării, epoca romană târzie

KEYWORDS: defending walls, fortress-cave, *quadriburgium*, Danube Cauldrons, Late Roman Period

Peștera Veterani este una dintre cele mai renumite caverne naturale de pe teritoriul României, azi ea fiind printre cele mai vizitate turistic din țară. Chiar dacă nu este decât de mărime medie¹, ea este poziționată la aprox. 73 m înălțime de apele Dunării, în masivul Ciucaru Mare (care măsoară aici în jur de 200 m înălțime), într-un peretele aproape vertical al stâncii. Vizibilitatea asupra cursului fluviului este foarte bună, locul peșterii fiind chiar la mijlocul strâmtorii, cunoscută sub denumirea de „Cazanele Mari” ale Dunării, pe malul stâng, în cel mai periculos sector pentru navigația ambarcațiunilor din toate timpurile².

Peștera, chiar dacă este accesibilă doar de pe apă, prin poziția ei în zona cea mai îngustă dar și cea mai adâncă a Dunării a prezentat încă din cele mai vechi timpuri interes pentru localnici, iar în epocile istorice, când fluviul Dunărea juca rolul de graniță între imperii și state, locul grotei primește valențe militare, fiind punctul strategic prin care se putea supraveghea și la nevoie bloca trecerea navelor inamice prin Cazane.

¹ <https://speologie.org/pestera-veterani>

² Lazarovici 1978, 54.

Din aceste considerente, nu este de mirare, că peștera Veterani – Peskabara (sau grota lui Maovăț cum mai este pomenită de localnici) nu este doar un monument carstic, o simplă curiozitate a naturii, ci și un important sit arheologic, multistratificat³. Cea mai veche locuire a grotei aparține epipaleoliticului, urmată apoi de neolitic și cea de tranziție la epoca bronzului⁴. Nu lipsesc din zonă descoperiri din cele două epoci al fierului, epocă romano-bizantină și medievală. Ultimele nivele, cele mai consistente aparțin epocii otomane și habsburgice⁵. Ba mai mult din cercetările sistematice a zonei Dubova de care aparține situl existau în apropiere mai multe peșteri și locuri cu urme arheologice romane, locul fiind prielnic pescuitului (toponimul Peskabara înseamnă în limba. sârbă „loc de pescuit”). Amintim aici descoperirile numismatice și de ceramică romană la Peștera Gura Ponicovei și Cuina Turcului, puncte aflate tot în Cazanele Mari, precum și atestările unor așezări rurale romane din golful Dubovei⁶. Interesant este faptul că monedele romane descoperite în zonă cuprind doar intervalul dintre Severus Alexander și Teodosius I⁷.

Zona grotei și terenul până la malul Dunării a fost cercetat atât speologic cât și arheologic, în anii 60 ai secolului trecut, de un colectiv de specialiști condus de Dinu V. Rosetti, membru al „Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier”. Tot atunci s-a efectuat și o cartare precisă a cavelor peșterii⁸. Un raport descriptiv a fost publicat de distinsul cercetător, cu mențiunea că el va fi completat cu ilustrație într-un articol viitor, fapt care nu s-a mai realizat niciodată⁹. Chiar și așa, informația introdusă în circuitul științific este relevantă, peștera în sine și spațiul de acces la ea, începând cu malurile Dunării sunt împânzite de urme antropice vechi. Rosetti era convins că a găsit aici locul cetății regale Peth, construită în secolele XIV-XV și utilizată de Regatul medieval maghiar în apărarea liniei Dunării împotriva expansiunii otomane¹⁰. Argumentația sa se bazează pe o serie întreagă de observații de teren, pe ruinele de rețele de turnuri și ziduri din piatră, precum și redute identificate în prelungirea unor palisade de lemn ce apărau cele 3 terase înguste din fața peșterii. Cele câteva sondaje din interiorul peșterii indicau clar că spațiul ușor ascendent, de 87 m lungime, iluminat de o fereastră naturală de circa 2 m diametru, la 11 m înălțime în peretele de calcar al grotei a fost folosit ca un adăpost sigur, garnizoana beneficiind aici și de o fântână săpată natural („Fântâna Turcului”) în timp, de infiltrațiile apei. Sala principală a grotei are câteva cotloane ce au fost de asemenea folosite de-a lungul timpului. O serie întreagă de ziduri scurte sectorizau interiorul peșterii, începând cu zona intrării. Spațiul de trecere este îngustat, dar și în marginile sălii unde exista un loc dedicat vetrei / cuptorului pentru gătit și în peretele opus, unde a fost amenajată o cameră de depozitare. Având în vedere felul în care era izolată de restul peșterii foarte probabil a fost pulberăria cetății.

Chiar dacă expozeul științific al lui Dinu V. Rosetti nu a convins colegii de breaslă, mulți dintre ei fiind sceptici că în fața peșterii Veterani a funcționat în evul mediu renumitul *castrum Peth*¹¹, cert este din scrierile sale că în acest loc a existat o structură defensivă foarte bine întărită, care din punct de vedere tipologic cadrează cu modelul clasic de cetate-peșteră, respectiv grota fortificată (lat. *spelunca munita*)¹². Acest gen de „cetăți” sunt ieftin și simplu de construit, trebuiau doar ocupate cavernele aflate pe versanții abrupti, într-o poziție mai ridicată, pentru a putea profita de apărarea lor naturală în cazul unui atac inamic. Securitatea oferită de pereții groși ai peșterii era maximă. De asemenea erau ușor de camuflat și garnizoana lesne de pus la adăpost de ochii dușmanului. Aceste calități excepționale au făcut din grottele fortificate puncte strategice foarte utile în apărarea unui teritoriu și au rămas valoroase din punct de vedere militar și după apariția și dezvoltarea armelor de foc, astfel încât le întâlnim folosite cu succes în războaie, chiar în epoca modernă și contemporană.

Punerea sub semnul întrebării a localizării cetății Peth (Peskabara) în dreptul Peșterii Veterani a fost alimentată și de faptul că documentele vorbesc de existența a două cetăți cu același nume, iar pe teren, pe platoul Ciucaru Mare deasupra grotei există urmele unei structuri defensive care se bănuiește că ar fi fost construită în aceeași perioadă a luptelor antiotomane purtate la Dunăre de regii maghiari¹³. Situația pare și mai încurcată, deoarece arheologii sârbi pomenesc în vecinătate, pe malul drept al fluviului un alt sit arheologic cu aceeași denumire „Pecka bara”¹⁴.

Suntem de părere că Rosetti nu a greșit interpretarea sa, singura scăpare a analizei este faptul că nu cunoștea (sau mai bine zis nu avea acces la vremea respectivă) arhivele habsburgice care oferă descrieri ample și schițe detaliate,

³ Cod RAN: 112931.07 (a se vedea: <http://ran.cimec.ro/sel.asp>)

⁴ Lazarovici 1978, 24.

⁵ Lazarovici 54-55.

⁶ Bondoc 2009, 52-53.

⁷ Benea 2004, 9; Bondoc 2009, 52.

⁸ <https://speologie.org/pestera-veterani>

⁹ Rosetti 1976, 152.

¹⁰ Rosetti 1976, 149.

¹¹ Țicu 2009, 106

¹² <https://ro.frwiki.wiki/wiki/Spoulga>

¹³ Țicu 2009, 106-107.

¹⁴ Bondoc 2009, 52; Golubovic, Mrdic 2014, 108.

care indică fără dubiu că armatele austriece au refortificat în mai multe rânduri peștera Veterani, începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea și până la începutul secolului al XIX-lea¹⁵. Aceste lucrări ample de întărire a zonei aveau menirea de a putea mări frontul de luptă al garnizoanei și mai ales pentru a putea permite utilizarea mai multor baterii de tunuri, cu rolul de a crea un baraj de artilerie care să poată bloca eficient orice încercare de forțare a trecerii prin Cazanele Dunării a flotei otomane. Din aceste scrieri habsburgice se poate remarca faptul că geniștii austriecei au înglobat și refolosit parțial vechile ruine din zonă și acest lucru face mult mai dificilă identificarea planului vechii cetăți Peth – Piskabara.

Această atenție specială de care s-a bucurat peștera Veterani din partea Vienei, i-a atras și faima de azi fiind considerată prima grotă din lume cartată științific. La acest fapt au contribuit din plin topografia generalului Frederico Veterani, care în anul 1692 făceau deja planurile pentru fortificarea suplimentară a peșterii în contextul Marelui Război cu turcii pentru a bloca circulația navelor turcești între Vidin și Belgrad¹⁶.

Totuși se pune întrebarea când s-au realizat primele elemente defensive în zona peșterii? Urmele de epocă romană identificate de arheologi ce ar putea reprezenta? Ne propunem o reconsiderare a tuturor izvoarelor literare, cartografice, arheologice și epigrafice tocmai pentru a elucida situația sitului de epocă romană pe cât este posibil. Informațiile pe care le avem în momentul de față nu sunt credibile. Speologii și istoricii locali consideră că peștera a fost ocupată de romani în timpul războaielor dacice ale împăratului Traianus și din punctul lor de vedere zona grotei păstrează puține urme romane. Dorel Bondoc include peștera în sistemul defensiv al Imperiului Roman târziu cu titlul de așezare civilă care s-a fortificat ulterior în contextul în care limesul dunărean devine ținta atacurilor barbare la finalul secolului IV d.Hr / începutul secolului V d.Hr.¹⁷. Tot el este cel care pune în discuție planul oferit de Marsigli pentru cetatea Piskabara și lăsându-se influențat de maniera de abordare regională a umanistului italian, consideră că urmele romane târzii de la Piskabara (Veterani) trebuie analizate împreună cu celelalte urme de epocă romană din zonă, cele de la Marcobila (Mraconia) și golful Dubova¹⁸, dar conchide că a existat activitate militară în zona Cazanelor în epoca romană târzie¹⁹. Doina Benea considera, nici mai mult, nici mai puțin, că peștera Veterani era folosită ca lăcaș de cult dedicat zeului Mithras, activ cândva la finalul secolului al III-lea d.Hr.²⁰. Alții, precum Rosetti, se mulțumesc să constate că în dreptul Peșterii Veterani au existat „ceva urme romane”, fără a putea preciza ce anume reprezintă acestea²¹.

Din puținele cercetări arheologice de la obiectivul Peștera Veterani (sondaje în cea mai mare măsură după cum reiese din ridicarea topografică realizată în anul 1969, la finalul lucrărilor) efectuate de „Grupul de cercetări complexe Porțile de Fier” ne atrage atenția faptul că la unul din zidurile vechi existente la intrarea în peșteră a apărut o cărămidă romană cu ștampila DRPDIERNA²². Sandor Mihalik, la finalul secolului al XIX-lea, într-o excursie cu elevii săi descoperă în fața Peșterii Veterani, o tegulă fragmentară cu aceeași inscripție, piesă care ajunge în colecția liceului din Orșova²³. Doina Benea, la începutul anilor 70 din secolul trecut fiind obligată să facă cercetări în peșteră datorită descoperirii de către speologi a unor oseminte umane (care se vor dovedi a fi de secol XVIII) mai găsește o cărămidă romană ștampilată de același tip: *D(aciae) R(i)P(ensis) Dierna*²⁴. Așa cum observau realizatorii primului corpus de inscripții romane din Banat, în 1977, acest gen de material tegular era folosit cu precădere în fortificații construite sau utilizate în veacul al IV-lea²⁵. Profesorul Ioan Piso confirmă lectura *D(aciae) R(i)p(ensis) Dierna* și datarea ștampilei la finalul secolului III / începutul secolului IV d.Hr., dar merge mai departe cu analiza și ia în considerare toată seria de acest gen de cărămizi ștampilate din regiune (inclusiv *Daciae Ripensis Aquae*; *Daciae Ripensis Diana*) ajungând la concluzia că acest gen de material tegular era produs de armata romană începând cu epoca Dominatului până în timpul domniei lui Valentinian I (364-375)²⁶. Din distribuția regională a acestui material de construcție ștanțat reiese că acest model de ștampilă se regăsește cu precădere în amenajările defensive (forturi, turnuri de observație și instalații portuare) din cadrul limesului roman târziu din regiunea Porților de Fier ale Dunării²⁷.

¹⁵ Austriecei descoperă prin săpături intrarea în grotă, în anul 1691, după Ciure 2019, 209.

¹⁶ Jiplea 2015.

¹⁷ Bondoc 2005, s.v. „Dubova” (nr. 13).

¹⁸ Bondoc 2005.

¹⁹ Bondoc 2009, 52.

²⁰ Benea 2004, p. 9-10.

²¹ Jiplea 2015.

²² Doina Benea ar fi primit această informație de la Vasile Boroneanț, vezi Benea 2013, 367-368.

²³ Milleker 1906, p.212.

²⁴ Benea 2004, 10.

²⁵ IDR III/1, „Dubova” (p. 63).

²⁶ IDR III Appendix, p.131, LXXXIX.

²⁷ Benea 1976.

Plecând de la această părere, bine argumentată se pune problema dacă urmele de zidărie romană de la peștera Veterani nu au aparținut cumva unui *quadriburgium*, care folosea și grotă ca anexă utilitară? Acest lucru explică de ce la finalul evului mediu pe acest loc apare cetatea Peth, refortificată în grabă de cavalerii teutoni, re folosind practic vechile ruine romane așa cum au procedat și în alte cazuri în Clisura Dunării.

Giovanni Morando Visconti, pe harta sa realizată de la finalul secolului al XVIII-lea, marchează existența cetății Pescabara sub forma unui fort cu turnuri de colț și pune în conexiune cetățuia cu o altă fortificație romană aflată pe malul sârbesc al Dunării și cu supravegherea nu doar a șenalului navigabil din Cazane ci și a drumului săpat în stâncă de împăratul Traianus pe malul drept al fluviului²⁸.

Contemporan cu Visconti a fost și contele Marsigli, ofițer însărcinat cu trasarea graniței între Imperiul habsburgic și cel otoman după pacea de la Karlovitz (1699), care a avut ocazia să cerceteze personal zona, dar nu intră în grotă, sau mai bine zis, nu face legătura între ruinele din fața peșterii și cele din interiorul ei. Totuși, el este primul cercetător care oferă un plan coerent al ruinelor de la Pescabara, cu o descriere sumară elocventă²⁹:

(...) la strâmtorile mai sus spuse ale Dunării, așezate la rădăcina muntelui; din care acea Pescabara are un plan pătrat, dar a cărui latură vestică este curbată într-un loc datorită unor distorsiuni (a); iar la unghiul îndreptat spre Dunăre se lipește o anumită redută rotundă (b) sau turelă, în partea superioară a Dunării, și spre Dunăre însăși, se văd întinse colțuri de zidărie (c) în ruine. O latură a acestui fort măsoară 15 stânjeni, iar întregul ansamblu este format din pietre și cărămizi arse.

Din coroborarea desenului lui Marsigli și a descrierii oferite de acesta putem bănuși că mica fortificație de epocă romană târzie realizată din piatră și asize de cărămidă, de formă patrulateră nu depășea în dimensiuni 30 x 22 m, iar de malul Dunării era legată cu un zid de piatră care foarte probabil sprijinea apărarea micului port adiacent și a drumului de acces spre cetate. Din informațiile furnizate de umanistul italian, fortul era dotat cu un turn de colț, circular mai dezvoltat, în avalul fluviului, iar zidul dinspre versant, cel care prezenta unele „distorsiuni” cu siguranță încadra în acea zonă intrarea în peșteră. Nu este exclus ca la momentul vizitei lui Marsigli intrarea în grotă să fi fost blocată de turci, pentru că el ajunge în regiune la câțiva ani după celebra confruntare începută în 20 aprilie 1692, când căpitanul baron d'Arnau (regimentul 24 Mansfeld) din subordinea generalului imperial Frederico Veterani, cu 300 de soldați și 5 tunuri reușise pentru 45 de zile să blocheze mișcările flotei turcești prin defileul Dunării³⁰.

Informațiile contelui Marsigli nu sunt ușor de înțeles și interpretat. Ele se pare că nu sunt complete după cum observăm felul în care îl critică Francesco Grisellini, un alt mare învățat italian care a vizitat 70 de ani mai târziu Clisura Dunării, aflat în slujba Curții Vieneze pentru a inventaria bogățiile naturale ale Banatului. În cazul ruinelor din dreptul Peșterii Veterani (Pescabara) acesta menționează:

„(...) Lucrul cel mai surprinzător însă apare chiar înainte ca apele acestui fluviu așa de largi să intre într-o strâmtoare care are o lățime maximă de 150 de picioare. La poalele muntelui de pe țărmul bănățean se află ruinele a două forturi descrise de Marsigli: Pescabara și Marecobila. El însă nu a observat, pe lângă un lucru foarte important despre care voi vorbi mai târziu, că pe stâncile celui alt mal se văd vestigiile altor două fortărețe³¹. (...) În timp ce văslașii își trăgeau sufletul, noi am urcat până la o deschizătură care permitea accesul la o peșteră ce merită să fie vizitată. Repede, deși era ascunsă de mulți arbuști, am găsit intrarea, aceasta avea o înălțime de 4 picioare și o lățime de 2. Peștera nu este cu totul întunecoasă fiindcă primește destulă lumină printr-o deschizătură ovală cu un diametru de aproximativ 10-12 picioare, creată de natură în vârful muntelui, unde stânca mi s-a părut că are o grosime maximă de 7 sau 8 picioare. Un stâlp de piatră masiv și înalt susține bolta acestui uriaș dom. Forma sa se aseamănă cu un con, a cărui bază este podeaua peșterii. Cu siguranță ea poate cuprinde vreo 100 de oameni. Piatra marelui stâlp sus amintit este alcătuită din două straturi perpendiculare, în timp ce pietrele pereților domului se întind în diagonală. În mijlocul peșterii se vede ridicându-se o altă stâncă care pare că se scufundă în podea. Unde se termină se afșă o groapă umplută cu pietre, în care s-a adunat apa ce picură de sus, așa încât natura cea pricepută a format un fel de fântână. Frumoase stalagmite de spat sunt lipite de crăpăturile pereților din care picură apa. Acestea provine probabil dintr-un alt izvor ce se află lateral mult mai sus pe coasta muntelui. Apa apoi se scurge din groapa sau fântâna respectivă pătrunzând încetul cu încetul în alte spații subterane și în cele din urmă, prin o nu prea mare crăpătură țâșnește din munte pentru a coborî până la Dunăre.

²⁸ Timoc 2022, 176.

²⁹ Marsigli 1726, 14 (Fig. XXIII): *Pescabara - (...) ad supradictas Danubii angustias, in radice montis posita; quorum illud Pescabara fuguram habet quadratam, sed cujus latus Occidentale exorbitantia aliqua (a) incurvatur; angulo autem Danubi respicienti, rotunda quaedam areola (b) sive turricula adhaeret & superius latere Danubiali uique ad ipsum Danubium rudera muri in angulos insinuati extensa (c) videntur. Unum fortalitti hujus latus 15 orgys mensuratus, totumque ex lapidibus coctis & glarea constat.*

³⁰ Holzmann, Salzer 1988, 11.

³¹ Grisellini 2020, 320 (scrisoarea a XXIV-a).

Acest ultim lucru l-am observat numai când ne-am reîntors la bord, tot atunci am zărit niște ruine ce se află atât la poalele muntelui unde se află peștera, cât și pe un altul așezat în fața sa. Localnicii susțin că este vorba de două forturi construite pe vremea romanilor cu scopul de întinde între ele un mare lanț care împiedică trecerea strămtorii. Trebuie adăugat că în peștera abia descrisă se adunau trupele însărcinate cu păzirea acestei treceri. Aceste vestigii îi permit oricărui călător curios să recunoască muntele în care se află caverna, pentru a o vizita. Spun acest lucru pentru că Marsigli nu o pomenește în opera lui și nici nu reproduce locul unde se află pe harta râului. (...) ³²”.

Spusele lui Grisellini sunt confirmate și de alte surse cartografice ale vremii (a se vedea harta lui Visconti) și mai ales de planurile militare ale austrieșilor pentru regiunea Cazanelor Dunării. Asupra acestei ultime categorii de surse vom insista în rândurile următoare tocmai pentru că sunt mai puțin cunoscute arheologilor, iar în cazul grotei Veterani (Peskabara), ele sunt foarte detaliate. Nu ne propunem un studiu exhaustiv a acestor categorii de surse, ele fiind mult prea numeroase pentru a putea fi menționate aici. Suntem însă de părere că în cazul Banatului (domeniu al coroanei vieneze în secolul al XVIII-lea) acribia cu care au fost redactate aceste documente de către militarii habsburgici constituie o șansă pentru arheologi, de a înțelege mai bine situația inițială a terenului, mărimea și integritatea unor situri arheologice sau monumente istorice, unele din ele inaccesibile astăzi cercetării.

Cazanele Dunării, fiind o zonă strategică, de graniță între Imperiul habsburgic și cel otoman au fost întotdeauna un obiectiv militar important și din aceste considerente au fost marcate pe toate categoriile de hărți din epocă, în special pe cele de la sfârșitul secolului al XVII-lea și de pe tot parcursul secolului al XVIII-lea. Cunoașterea exactă a terenului și utilizarea lui în dobândirea unui avantaj tactic în dese confruntări regionale dintre cele două mari puteri constituia o prioritate pentru armatele imperiale. Dispozițiile Casei de Austria de a fortifica și mai bine Peștera Veterani a făcut ca arealul Cazanelor să fie foarte bine cercetat de topografii militari habsburgici. Din aceste motive considerăm că toate aceste rapoarte (precum este cel al locotenentului-colonel Materich) ³³, planurile militare, schițe de bătălie ³⁴ sunt o sursă autentică de informații care merită mai multă atenție din partea arheologilor, mai cu seamă în teritoriile în care peisajul arheologic actual este radical schimbat de industrializare, în ultimului secol.

Un prim plan, realizat de un topograf de origine franceză din armata habsburgică, C. Loeffters, la finalul secolului al XVII-lea indică cât se poate de clar că preocupările importante ale Vienei se concentrau asupra securizării strămtorii Cazanelor. Acesta face măsurători detaliate legate de lățimea și adâncimea fluviului, dar ne oferă și secțiuni / profile cu forma talvegului Dunării. Autorul nu uită să ofere și o imagine a malurilor, să schițeze locul grotei Veterani și să marcheze simbolic ruinele de la *Piscabara* și *Marecobila*, pe care le redă ca fiind legate între ele de un drum de mal, apărut de o „palisadă”.

Fiind scena atâtor confruntări militare importante, fluviul Dunărea a fost reprodus în dreptul Peșterii Veterani, în „presa vremii”, în multe jurnale și rapoarte oficiale care descriau pentru creștinătatea occidentală (avidă de știri de pe frontul otoman) felul în care au decurs evenimentele militare dintre austriești și turci.

Cele mai multe și detaliate reproduceri le avem de la izbucnirea ultimului război austro-turc, mai precis din vara anului 1788, când după cucerirea Orșovei, flota otomană a încercat rapid să-și extindă acțiunile spre Vest, dar a fost blocată de un detașament de grăniceri condus de căpitanul Adam Maovecz. Acesta împreună cu niște întăriri primite de la maiorul baron von Stein (ultimul apărător al Orșovei) au reușit cu mari sacrificii să oprească în această regiune operațiunile pe uscat și pe apă ale turcilor timp de 20 de zile. Faptele lor de arme au fost marcate pe ilustrate și litografii de epocă și printr-o placă memorială cu inscripție, pusă mai târziu la gura peșterii ³⁵. Unele dintre aceste documente sunt relevante în documentarea ruinelor romane din zonă.

Prima, poate cea mai complexă prin multele mențiuni și simboluri marcate pe ea, este o hartă a regiunii cu localitățile învecinate grotei, plan de situație (*Situationsplan der Veteranischen Hohle und die umliegenden Ortschaften*), care redă sugestiv în zona legendei modelul de ancadrament al inscripției romane închinată împăratului Traianus de la Taliata. Pe lângă locul peșterii și tabăra turcilor de pe platoul muntelui deasupra grotei, mai sunt menționate punctul *Blutstein*, locul unei sângeroase bătălii în care a murit eroic un pluton de soldați grăniceri, ce încercase zadarnic să-i oprească pe turci să se apropie de peșteră și mai multe linii de fortificație de-a lungul malului și alte întărituri ale apărătorilor. Comparativ cu planul lui Marsigli și a schițelor lui Loeffters observăm un element de fortificație în plus, de formă aproximativ circulară, puțin în amonte de gura peșterii și care trebuie să fie renumita redută a artileriștilor, locul în care erau concentrate tunurile grănicerilor. Această redută este modernă și nu a existat pe vremea generalului Veterani.

³² Grisellini 2020, 322.

³³ Groza 2002, 80.

³⁴ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/9804/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEdWJvdmEifQ>

³⁵ Rosetti 1976, 147-148.

Documentele vremii ne relevă și interiorul peșterii, din care însă ne dăm seama că ea a fost reamenajată pentru nevoile garnizoanei austriece, iar intervențiile moderne pe zona pereților grotei au fost ample. Aflăm astfel că în interior s-a construit o magazie de pulbere, o vatră și un cuptor de pâine. De asemenea fântâna a fost curățată și zidită cu cărămidă pentru a se putea folosi ca sursă de apă potabilă³⁶. Nu sunt menționate urme de ziduri romane în peșteră sau alte detalii care ne-ar putea fi de folos.

Un plan de situație din aceeași perioadă a bătăliei dintre imperiali și turci în fața grotei, în luna august 1788, cu reprezentarea îmbunătățirilor aduse fortificării externe a peșterii de către austrieci indică date importante (vezi Fig. 7), de detaliu cu cele trei terase întărite în zona de intrare în grotă și cu palisada din apropierea malului bănățean al fluviului. Sistemul de fortificare se întinde pe o lungime considerabilă (peste 200 m liniari), terminându-se în amonte cu o redută pentagonală, special proiectată pentru piesele de artilerie. Dincolo de complexitatea planului topografic, remarcabile sunt distincțiile făcute de autorul hărții în redarea meterezelor. Spre exemplu, zidurile mai vechi (probabil cele romane sesizate și de Marsigli și Grisellini), au fost marcate cu roșu iar adăugirile de metereze recente cu negru. Proporțiile și dimensiunile ruinelor fortificațiilor vechi de la Peștera Veterani pe acest plan coincid cu sursele cartografice mai vechi și de asemenea ele se potrivesc bine și cu descrierile săpăturilor arheologice a lui „Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier” oferite de Dinu V. Rosetti.

Suntem convinși că lucrările genistice ale austrieților au afectat ruinele romane și au modificat mult stratigrafia atât orizontală cât și cea verticală a sitului arheologic de la Peskabara, dar nu în întregime. Resturi de zidărie romană, ce se păstra pe anumite segmente la suprafața solului, îndeosebi în dreptul intrării în peșteră, au fost cruțate și păstrate în noul sistem de fortificare care preia reguli de construcție tipice cetăților bastionare Vauban, foarte la modă în secolul al XVIII-lea.

La mijlocul secolului al XIX-lea așa cum ne arată ultimele hărți austro-ungare construirea unei șosele moderne (celebra *Széchenyi-út*) de-a lungul malului bănățean al Clisurii Dunării va duce la distrugerea elementelor periferice ale cetății-peșteră Veterani (îndeosebi a celor de pe prima terasă), dar în anumite locuri resturi de zidărie au mai rămas vizibile la suprafața solului. Tot din acest secol avem primele ilustrații ale locului eroicei confruntări din 1788, din fața grotei și pe care se poate vedea pe lângă elevația zidurilor habsburgice din piatră (pe care au fost montate două plăci comemorative de marmură neagră), un rest de zid erodat³⁷, complet diferit de celelalte ruine din apropiere și care coboară câțiva metri perpendicular pe Dunăre³⁸, fără să depășească în grosime 1,5 m (vezi Fig. 13). Acest zid trebuie să fie cel roman menționat și de Marsigli, cu litera (c), după părerea noastră.

O sursă paralelă de informare în cazul Peșterii Veterani, pentru perioada secolelor XVIII – XIX sunt hărțile de navigație ale Dunării, mai ales cele redactate de corpul de ciaișiști (batalionul marinei fluviale austriece) de la Slankamen. Ele oferă repere de pe ambele maluri ale Dunării pescarilor și navigatorilor fluviali în drumurile lor în susul și în josul fluviului. Aceste hărți ale Dunării erau periodic reînnoite la cererea armatei, fiind indispensabile Consiliului Aulic de Război vienez în conceperea planurilor de război împotriva turcilor și aliaților lor balcanici.

Remarcabilă este harta cu apele navigabile ale Dunării redactată din anul 1779³⁹ și îmbunătățită în 1789 (*aufgenommen von dem k. k. Pontonier Hauptman von Lauterer, da derselbe den k. k. Herrn Internunziuns Freyherrn von Herbert biz Ruszug führte, hierauf aber weiter ausgearbeitet und verbessert von dem k. k. Hauptman Freyherrn von Tauferer bei Gelegenheit*)⁴⁰ și pe care sunt puse toate reperele de la mal, de care are nevoie un marinar pentru a putea circula în siguranță pe fluviu. De pe această hartă nu lipsesc ruinele romane, de fortificații și turnuri de supraveghere, iar în Cazanele Dunării sunt marcate toate toponimele din zonă. Interesante sunt cele din dreptul Peșterii Veterani (Peskabara): „Felsen Loch Ruinitza” și „Alte Mauer”.

O altă hartă foarte estetică ca realizare grafică este cea de la mijlocul secolului al XIX-lea întocmită de Theodor Poppovics⁴¹, denumită sugestiv: *Plan der Donau Passage Kazan oberhalb der veteranischen Höhle nebst den Schluchten bey Dubova* care este asemănătoare cu harta lui Jankovics, *Plan der Donau Strecke von Semlin bis zu der Passage Eisernes Thor unterhalb Orschowa*, tipărită în 1832 la Viena⁴². Ambele redau fidel strămoșia Cazanelor și a resturilor de fortificații vizibile de pe apă în dreptul Peșterii Veterani.

O categorie importantă de surse de informare chiar și pentru istorici pot să fie și hărțile hidrologice de secol XIX (cu zonele inundabile pentru ambele maluri ale Dunării), dar și cele care reprezintă proiecte de regularizare și ameliorare a navigației fluviale, îndeosebi cele comandate de Donau-Verein (Asociația țărilor riverane, fondată și

³⁶ Holzmann, Salzer 1988, 12.

³⁷ <https://gallery.hungaricana.hu/en/OSZKKepeslap/1425841/?list=eyJxdWVyeSI6ICJWZXRlcmFuaSJ9>

³⁸ <https://gallery.hungaricana.hu/en/OSZKKepeslap/1425843/?list=eyJxdWVyeSI6ICJWZXRlcmFuaSJ9&img=1>

³⁹ <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/22263/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEB25hdSJ9>

⁴⁰ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/7992/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEB25hdSJ9>

⁴¹ <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/2281/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEB25hdSJ9>

⁴² <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/2280/?list=eyJxdWVyeSI6ICJEB25hdSJ9>

prezidată de Austria). În cazul acestor documente ruinele romane sunt redată mult mai discret, ca parte din peisajul dunărean, fără a fi menționate cu toponim sau marcate în legendă în mod expres.

În cazul unor hărți mai generale pot să apară chiar greșeli cum este spre exemplu *Mappa Generalis Hungariae*, de la finalul secolului al XIX-lea, unde Peștera Veterani apare marcată în „Cazanele Mici” ale Dunării, în aval de Dubova. Alteori există și distorsiuni sau idealizări ale malurilor Dunării, cum este gravura redată în atlasul austro-ungar (cu caracter turistic) dedicat regiunii Syrmia, unde intrarea în Peștera Veterani pare mai degrabă o deschidere monumentală în stâncă, foarte aproape de apele fluviului (a se vedea Fig. 14).

Astfel, cu rezerve de rigoare, considerăm că din sursele consultate se poate susține la Peștera Veterani (Peskabara) existența unor lucrări de fortificare antice, cel mai probabil din perioada Dominatului. Așa cum schițează și contele Marsigli în opera sa, putea să fi fost doar un mic fort (din categoria *quadriburgium*) patrulater ridicat în gura grotei, care pe zidul dinspre Dunăre, în aval dispunea de un turn de colț mai extins⁴³. Laturile acestei fortificații nu depășeau 30 m în lungime, iar zidurile sale erau ridicate din piatră cu asize de cărămidă așa cum sunt edificate majoritatea cetăților romano-bizantine.

După cum remarcă Doina Benea și Dorel Bondoc, un detașament militar roman de la Dierna (Orșova veche) fusese implicat în fortificarea locului⁴⁴. Micul port fluvial adiacent cvadriburgului fusese și el întărit cu ziduri, probabil mai mult datorită apelor rapide ale Dunării din Cazane. Nu excludem teoria Doinei Benea legată de existența aici a unui *spelaeum* sacru închinat lui Mithras de micul detașament din garnizoana romană târzie de la Peștera Veterani (Peskabara), dar cred că ar fi trebuit găsite mai multe dovezi concrete în acest sens și suntem de părere că austriecii (cei care au folosit peștera în războaiele lor cu turcii) în grija lor de a nota și măsura tot, ar fi menționat dacă ar fi fost descoperite inscripții pe perețele grotei sau alte piese sculpturale. Nu avem nici o informație în acest sens!

În final vrem să atragem atenția că peștera fortificată Veterani (Peskabara) ar trebui inclusă în limesul roman târziu, în salba de forturi care apărau malul bănățean al provinciei Dacia Ripensis. E greu de acceptat ideea că Imperiul Roman se apăra, pe malul stâng, în secolul al IV d.Hr., în zona Clisurii Dunării, pe un segment atât de lung și dificil din punct de vedere al terenului cu doar două *quadriburgia*: Gornea și Dierna (Orșova veche), când pe malul drept avem semnalate arheologic, pentru aceeași perioadă istorică, o mulțime de castre și forturi. Considerăm că starea de fapt este doar o lacună a cercetării românești, iar asemenea fortificații ar trebui căutate în dreptul ruinelor actuale din fosta rețea de cetăți medievale maghiare, care au apărut Dunărea de invazia turcilor în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Presupunerea lui Mihail Zahariade, că perechea de fortificații din Cazanele Dunării de la Peștera Veterani (Peskabara) și cea de pe malul sârbesc la „Pecka bara” ar putea fi *Alba* și *Transalba* menționată în *Notitia Dignitatum* merită luată în considerare⁴⁵. Lucrurile ar putea fi lămurite mai bine dacă documentația arheologică a „Grupului de cercetări complexe Porțile de Fier”, în special cea depozitată la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București ar fi publicată în integralitate⁴⁶.

LISTA BIBLIOGRAFICĂ

- Benea, D. 1976. Officina militară de la Dierna (sec. III-IV d.Hr.). *Acta Musei Napocensis* 13: 205-214.
- Benea, D. 2004. A possible mithraism spelaeum at the Veterani cave. *Studii de Istorie a Banatului* 26-27: 9-16.
- Benea, D. 2013. *Istoria Banatului în Antichitate*. Timișoara: Excelsior Art.
- Bondoc, D. 2005. Repertoriul fortificațiilor de pe ripa nordică a limesului Dunării de Jos în epoca romană târzie. <http://apar.archaeology.ro/bondoc.htm#repert1>
- Bondoc, D. 2009. *The Roman rule to the north of the lower Danube. During the Late Roman and early Byzantine Period*. Cluj-Napoca: Mega Publishing House.
- Ciure, Fl. 2019. Informații despre Transilvania în „Relazioni di Vittorie della Armi Cesaree sopra Turchi” (sfârșitul secolului al XVIII-lea). *Crisia* 49: 203-211.
- Golubovic, S. and Mrđić, N. 2014. Danube Limes as a UNESCO World Heritage Site. *Archaeology and Science* 9: 101-118.

⁴³ <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/2088/view/?pg=14&bbox=1223%2C-3317%2C3834%2C-1729>

⁴⁴ Benea 2004, 12; Bondoc 2009, 53.

⁴⁵ Zahariade 2015, 124 (Fig.2).

⁴⁶ Rosetti 1976, 152 (nota 1).

- Griselini, F. 2020. *Descoperirea Banatului Timișoarei. Însemnări de călătorie* (ediție îngrijită de Victor Neumann, trad. Daniele Pantaleoni). Cluj-Napoca: Mega.
- Groza, L. 2002. *Contribuții la istoria Regimentului de graniță româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș. I*. Lugoj: Dacia Europa Nova.
- Holzmann, H. und Salzer, H. 1988. Die Veterani Höhle am Eisernen Tor (Rumänien). Zum 200. Jahrestag ihrer Verteidigung gegen die Türken, *Verband Österreichischer Höhlenforscher*: 11-15. Accesat în 15.08.2022. www.biologiezentrum.at
- IDR III. 1 - Pippidi, D.M. și Russu, I.I. (ed). 1977. *Inscripțiile Daciei Romane III / 1* (Dacia Superior – pars occidentalis). București: Academiei.
- IDR III Appendix: Piso, I., Ardeț, A. și Timoc, C. (ed.) 2019. *Inscriptiones Daciae Romanae III* (Inscriptiones laterum museorum Banatus Temesiensis). Cluj-Napoca: Mega.
- Jiplea 2015: Marian Jiplea – directorul Administrației Parcului Național Porțile de Fier ale Dunării. *Interviu AGERPRESS*. <https://www.gds.ro/Local/2015-06-19/cetatea-pethveterani-tinta-cautatorilor-de-comori/>
- Lazarovici, Gh. 1978. Civilizațiile preistorice de la Porțile de Fier (catalog de expoziție), în E. Condurachi (ed.) *Comori arheologice în regiunea Porților de Fier*, București: Muzeul de arta al R.S. România: 23-100.
- Marsigli, F.M. 1726. *Danubius Pannonico-Mysicus II*. La Haye.
- Milleker, B. 1906. *Delmagyarorszagyi Regeszetei III*. Temeswar.
- Rosetti, D.V. 1976. O așezare românească din veacurile XII-XVIII în cuprinsul cetății regale Peth. Fortificațiile de la Veterani (I). *Drobeta* 2: 147-153.
- Timoc, C. 2022. Contribuția arhitectului italian Giovanni Morando Visconti la cunoașterea antichităților Daciei Romane. *Quaestiones Romanicae*, Centrul de Studii Romanice din Timișoara, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie 9, 3: 170-177. <https://ciccre.uvt.ro/ro/quaestiones-romanicae>.
- Țicu, D. 2009. *Cetăți medievale din Banat / Medieval Fortifications in Banat*. Timișoara: Cosmopolitan-Art Printhouse.
- Zahariade, M. 2015. The Dacia Ripensis Section in Notitia Dignitatum (XLII). *Thraco-Dacica* 6-7 (29-30): 119-154.

Illustration list

- Fig. 1 – Pecka bara (no. 39), probably the Roman ruins opposite the Veterani Cave on the UNESCO tentative list for Roman Limes in Serbia, after Nemanja Mrđić (<http://www.danubelimes-serbia.rs/vesti/>).
- Fig. 2 – Plan of the Veterani Cave made at the end of the investigations of the „Iron Gates Research Group”, <https://speologie.org/pestera-veterani>.
- Fig. 3 – The fortifications at Pescabara (Veterans Cave) on the first map of Transylvania and the neighboring territories made by G. Morando Visconti in 1699, with the legend and explanations of the symbols, after hungaricana.hu.
- Fig. 4 – The left bank of the Danube river at Cazane with the plan of fortifications from Pescabara and Marecobila, sketch made by the french engineers from the Habsburg Army, after <https://varak.hu/latnivalo/index/2759-Dunatolgyes-Veterani-vedbarlang/>.
- Fig. 5 – Count Marsigli’s sketch of the ancient ruins at Pescabara, after hungaricana.hu.
- Fig. 6 – Planimetry of the Pescabara cave (Veterani) since the last refortification in 1788, according to hungaricana.hu.
- Fig. 7 – The fortification complex built in 1788 to defend the entrance to the Veterani Cave. Red lines represent ancient walls and black lines modern walls. Detail according to hungaricana.hu.
- Fig. 8 – The Ottoman siege of the Veterani Cave in 1788. Lithograph from the press of the time, after hungaricana.hu.
- Fig. 9 - Plan of Cauldrons and Habsburg fortifications in the area, at the end of the 18th century, according to hungaricana.hu.
- Fig. 10 – Detail of Danube Cazane area on one of the early 19th century navigators’ maps, according to hungaricana.hu.
- Fig. 11 – Detail of the Danube Cazane area and the marking of the Roman ruins in the Veterani Cave area, with the adjacent toponyms, on the map of the Danube river made by Baron Herbert Rathzcal in 1779 (with details of the legend and explained symbols). Cropped by hungaricana.hu.

Fig. 12 – Detail with the Danube Cazane area, on the map of the second Josephine topographic survey, after hungaricana.hu.

Fig. 13 – The remains of the fortifications in front of the Veterani Cave, as a place of commemoration of the heroes who fell in the battles with the Turks, on the official Austro-Hungarian illustrations, from the years 1900-1901 (on which, in our opinion, remains of Roman walls can still be seen). Images taken from hungaricana.hu.

Fig. 14 – Idealized illustration of the entrance to the Veterani Cave, in a tourist album, at the end of the 19th century. Retrieved from hungaricana.hu.

CĂLIN TIMOC
Muzeul Național al Banatului - Timișoara
calintimoc@gmail.com

Fig. 1. Pecka bara (nr.39), probabil ruinele romane vizavi de Peștera Veterani pe lista tentativă UNESCO pentru Roman Limes în Serbia, după Nemanja Mrđić (<http://www.danubelimes-serbia.rs/vesti/>). * Pecka bara (no. 39), probably the Roman ruins opposite the Veterani Cave on the UNESCO tentative list for Roman Limes in Serbia, after Nemanja Mrđić (<http://www.danubelimes-serbia.rs/vesti/>).

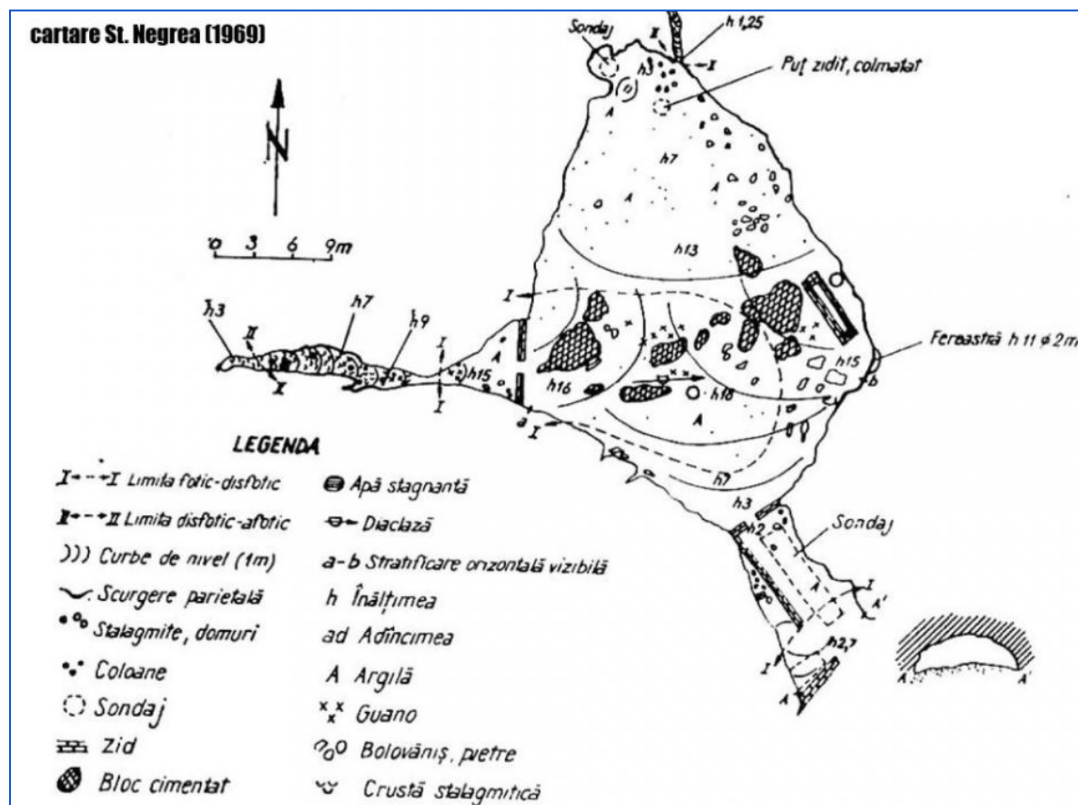

Fig. 2 – Planul Peșterii Veterani realizat la finalul investigațiilor „Grupului de cercetări Porțile de Fier”, <https://speologie.org/pestera-veterani> * Plan of the Veterani Cave made at the end of the investigations of the „Iron Gates Research Group”, <https://speologie.org/pestera-veterani>.

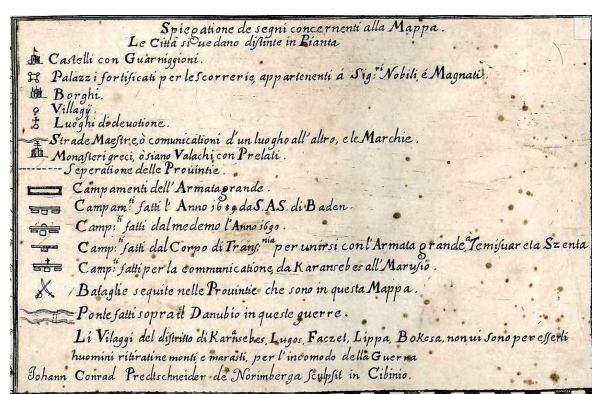
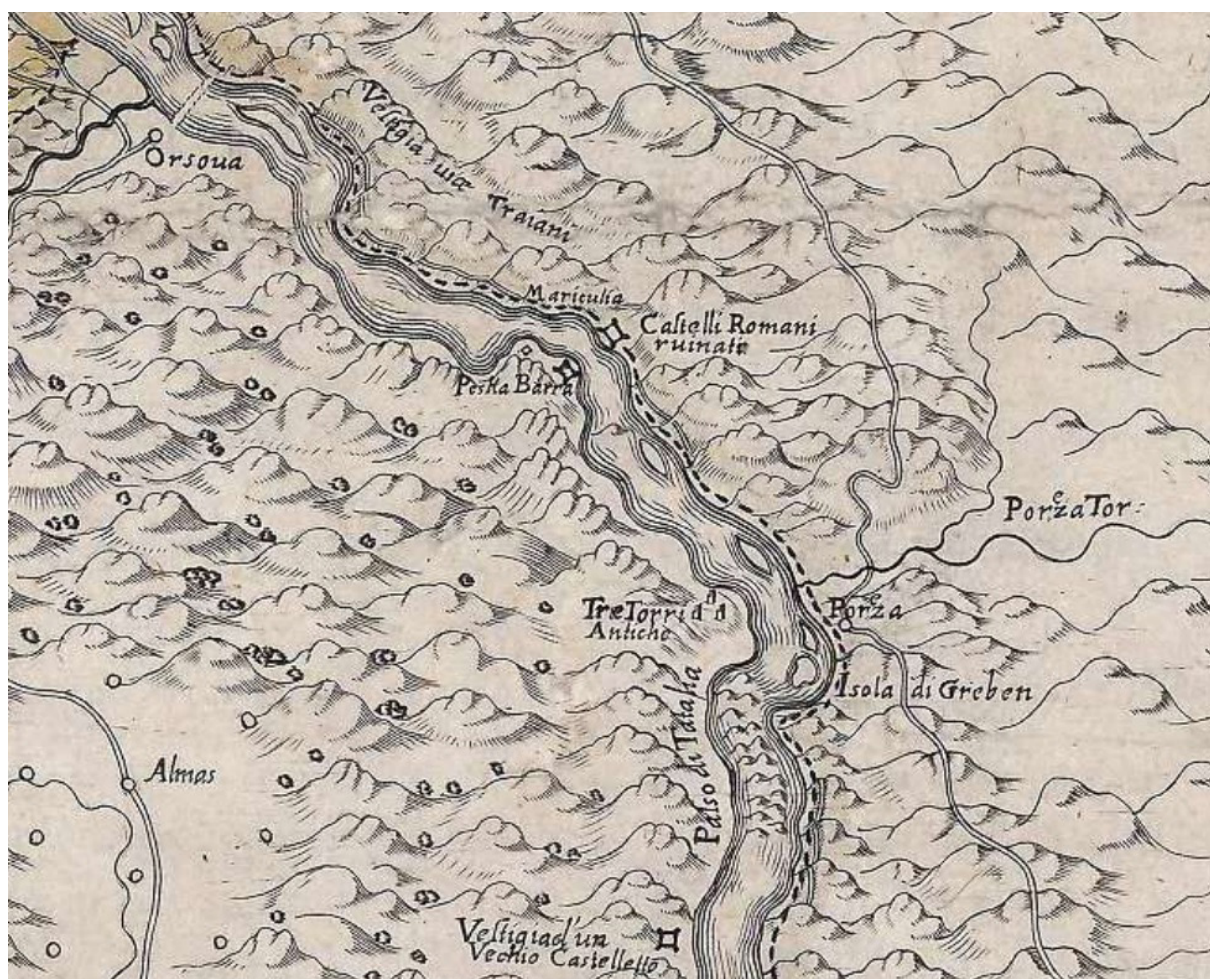

Fig. 3. Fortificațiile de la Peskabara (Peștera Veterani) pe prima hartă a Transilvaniei și a teritoriilor învecinate realizate de G. Morando Visconti în anul 1699, cu legenda și explicațiile simbolurilor, după hungaricana.hu * The fortifications at Peskabara (Veterans Cave) on the first map of Transylvania and the neighboring territories made by G. Morando Visconti in 1699, with the legend and explanations of the symbols, after hungaricana.hu.

Fig. 4 - Malul stâng al Dunării la Cazane cu planul fortificațiilor de la Pescabara și Marecobila realizat de topografia francezi din serviciul armatei habsburgice (sfârșitul secolului al XVII-lea / începutul secolului al XVIII-lea), după <https://varak.hu/latnivalo/index/2759-Dunatolgyes-Veterani-vedbarlang/> * The left bank of the Danube river at Cazane with the plan of fortifications from Pescabara and Marecobila, sketch made by the french engineers from the Habsburg Army, after <https://varak.hu/latnivalo/index/2759-Dunatolgyes-Veterani-vedbarlang/>

Fig. 5 – Schița contelui Marsigli a ruinelor antice de la Pescabara, după [hungaricana.hu](https://varak.hu/latnivalo/index/2759-Dunatolgyes-Veterani-vedbarlang/) * Count Marsigli's sketch of the ancient ruins at Pescabara, after [hungaricana.hu](https://varak.hu/latnivalo/index/2759-Dunatolgyes-Veterani-vedbarlang/).

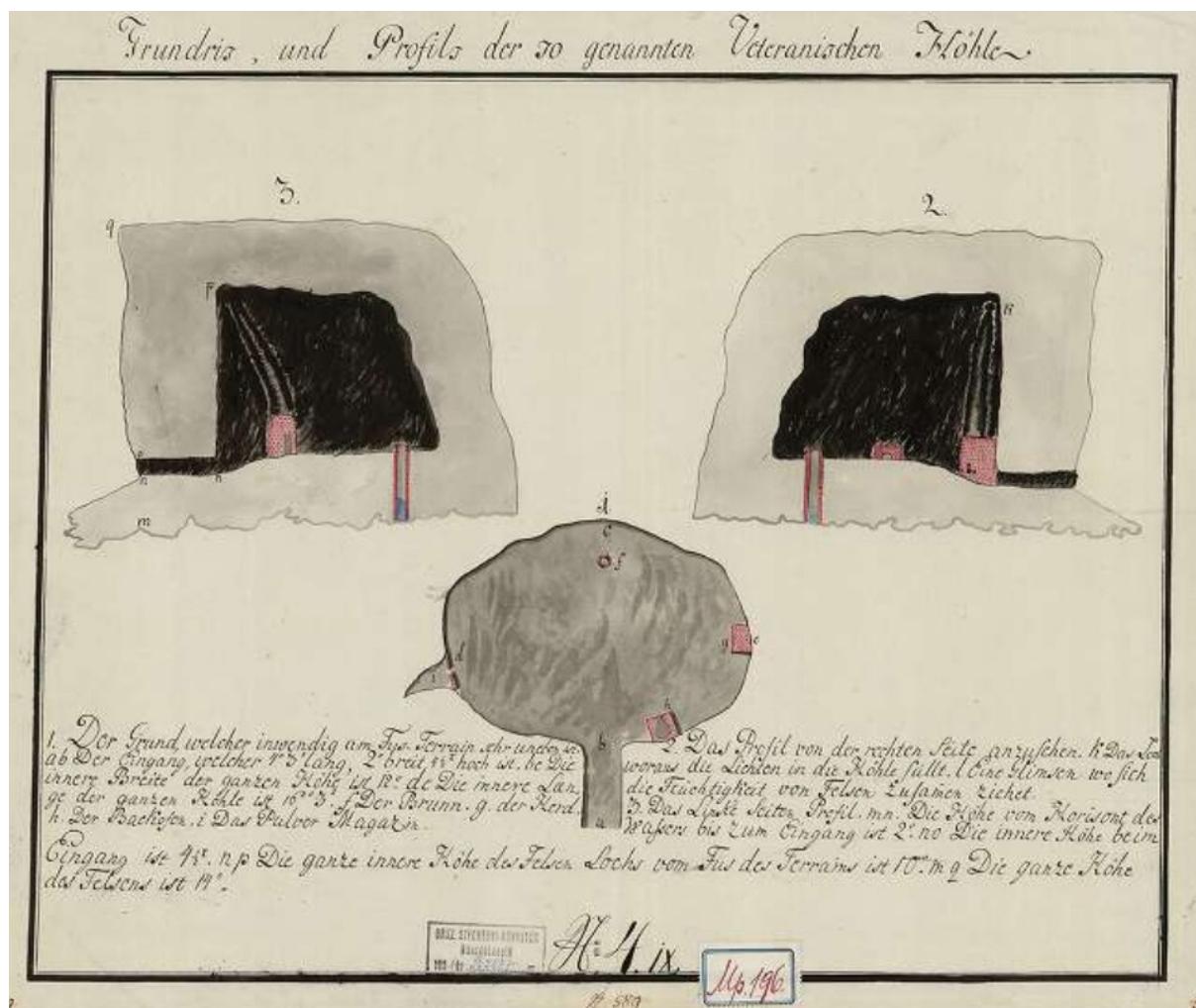

Fig. 6 – Planimetria peșterii Pescabara (Veterani) de la ultima refortificare din anul 1788, după hungaricana.hu *
Planimetry of the Pescabara cave (Veterani) since the last refortification in 1788, according to hungaricana.hu.

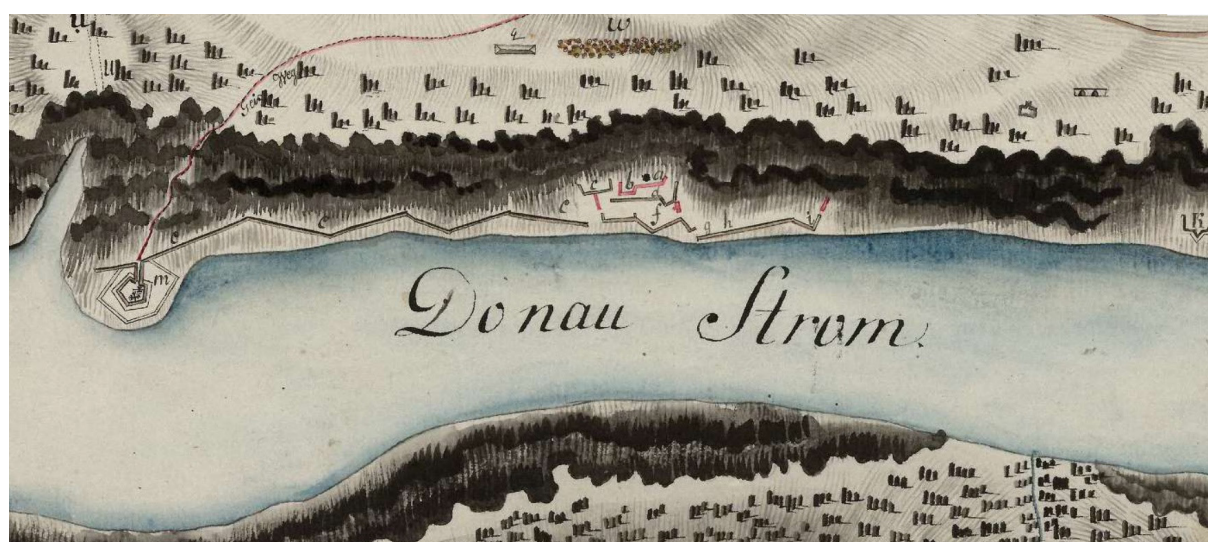

Fig. 7 – Complexul de fortificații realizat în 1788 pentru apărarea intrării în Peștera Veterani. Liniile roșii reprezintă ziduri
antice, iar cele negre zidurile moderne. Detaliu după hungaricana.hu * The fortification complex built in 1788 to defend
the entrance to the Veterani Cave. Red lines represent ancient walls and black lines modern walls. Detail according to
hungaricana.hu.

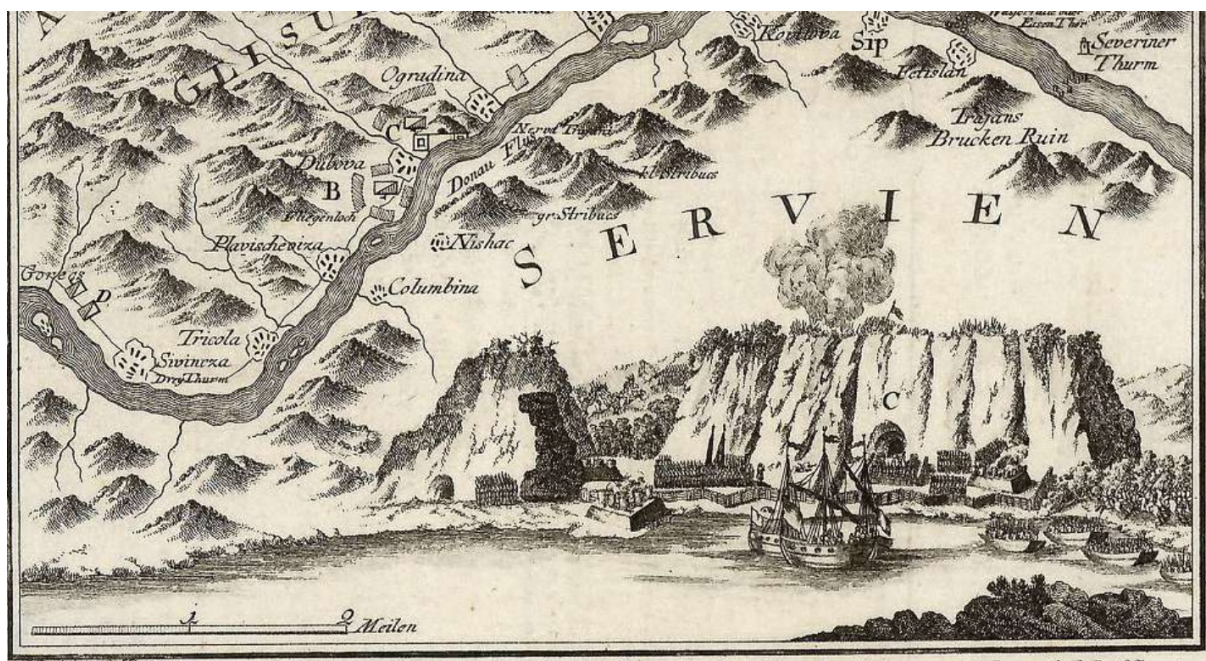

Fig. 8 – Asediul otoman al Peșterii Veterani din 1788. Litografie din presa vremii, după hungaricana.hu * The Ottoman siege of the Veteran Cave in 1788. Lithograph from the press of the time, after hungaricana.hu.

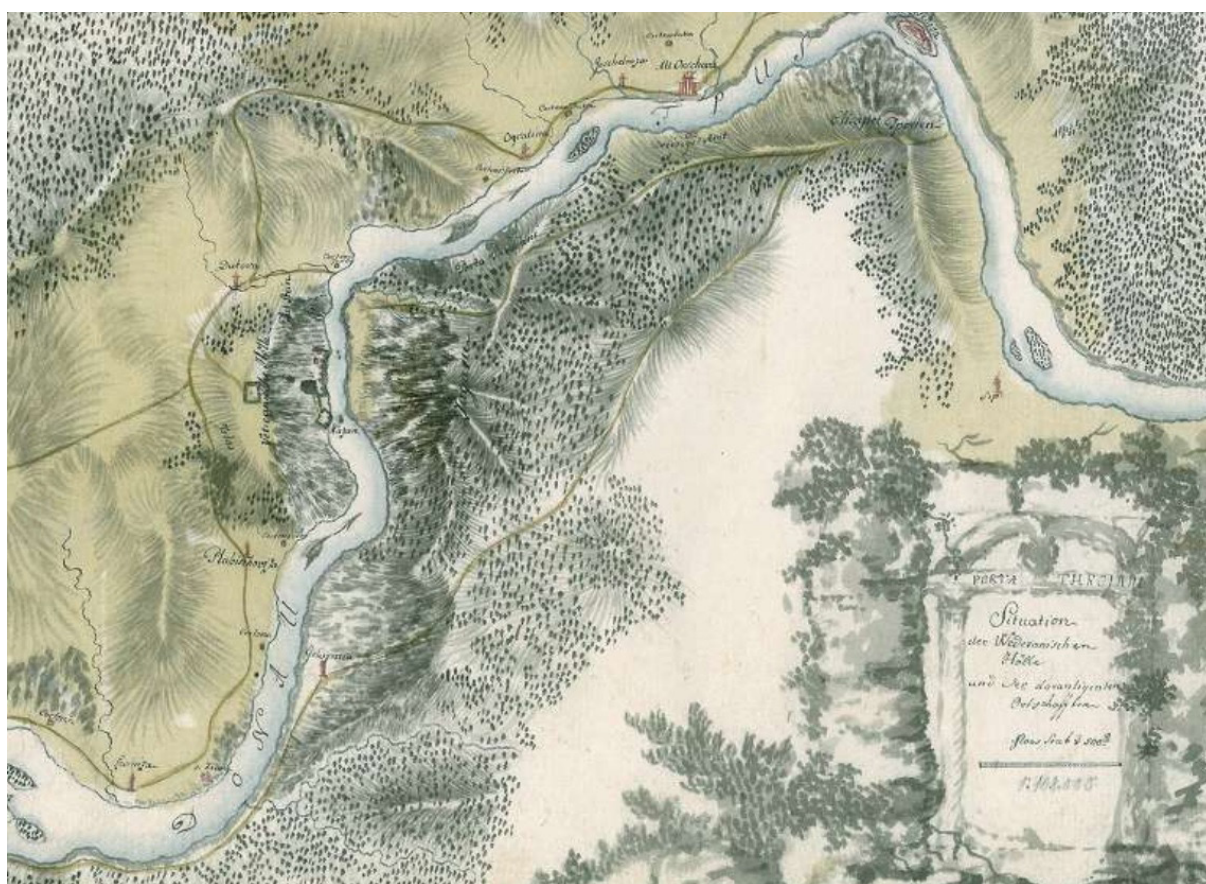

Fig. 9 - Planul Cazanelor și a fortificațiilor habsburgice din zonă, la finalul secolului al XVIII-lea, după hungaricana.hu * Plan of Cauldrons and Habsburg fortifications in the area, at the end of the 18th century, according to hungaricana.hu.

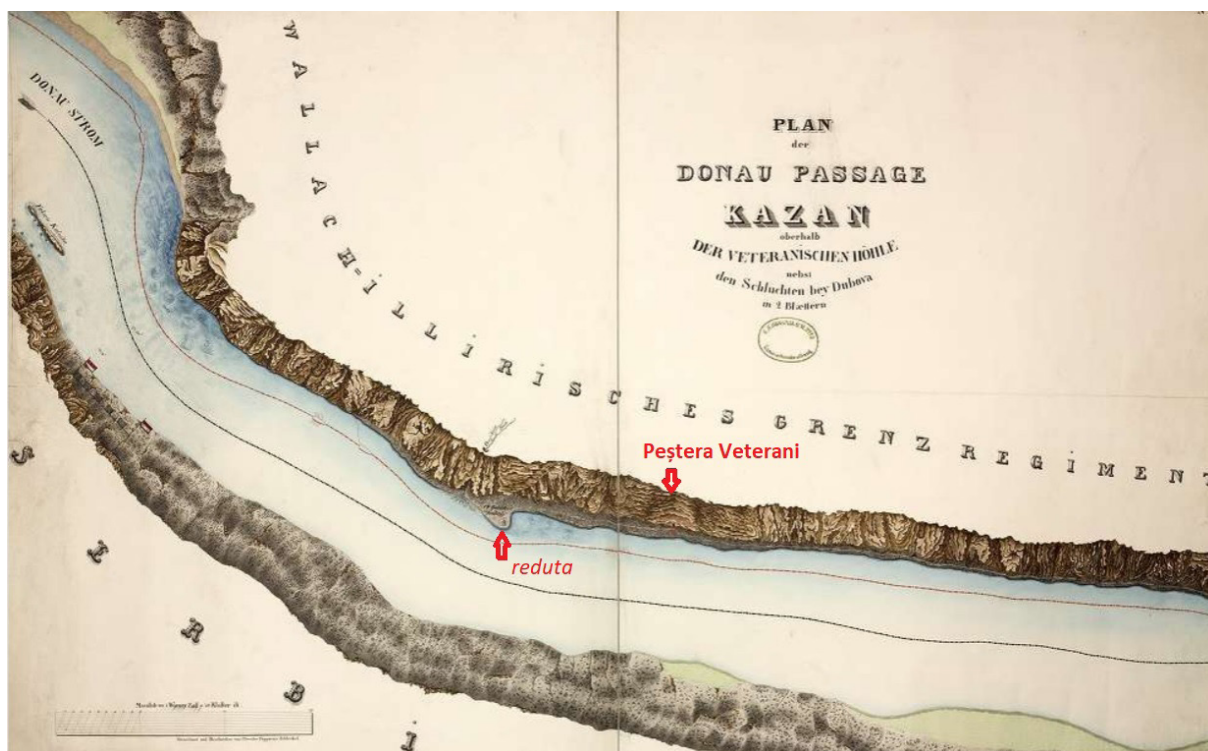

Fig. 10 – Detaliu cu strâmtoarea Cazanelor Dunării pe una din hărțile de navigatori de la începutul secolului al XIX-lea, după hungaricana.hu * Detail of Danube Cazane area on one of the early 19th century navigators' maps, according to hungaricana.hu

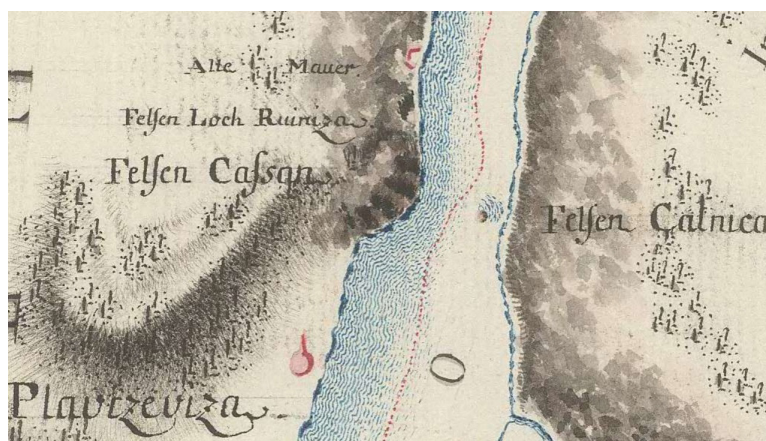
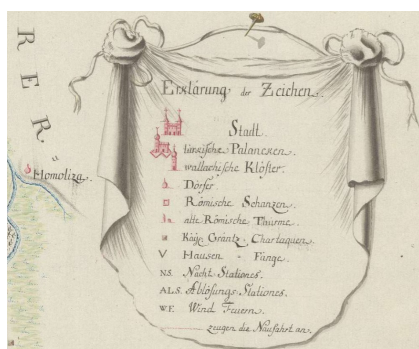

Fig. 11 – Detaliu cu zona Cazanelor Dunării și marcajul cu ruinele romane din zona Peșterii Veterani, cu toponimele adiacente, pe harta fluviului Dunărea realizată de baronul Herbert Rathzcal în anul 1779 (cu detalii ale legendei și a simbolurilor explicate). Decupaje după hungaricana.hu * Detail of the Danube Cazane area and the marking of the Roman ruins in the Veterani Cave area, with the adjacent toponyms, on the map of the Danube river made by Baron Herbert Rathzcal in 1779 (with details of the legend and explained symbols). Cropped by hungaricana.hu.

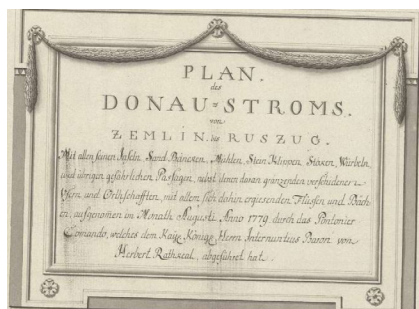

Fig. 12 – Detaliu cu zona Cazanelor Dunării, pe harta celei de a doua ridicări topografice iosefine, după hungaricana.hu *
Detail with the Danube Cazane area, on the map of the second Josephine topographic survey, after hungaricana.hu.

Fig. 13 – Resturile de fortificații din fața Peșterii Veterani, ca loc de comemorare a eroilor căzuți în luptele cu turcii, pe ilustratele oficiale austro-ungare, din anii 1900-1901 (pe care se mai pot vedea după părerea noastră, resturi de ziduri romane). Imagini preluate după hungaricana.hu * The remains of the fortifications in front of the Veterani Cave, as a place of commemoration of the heroes who fell in the battles with the Turks, on the official Austro-Hungarian illustrations, from the years 1900-1901 (on which, in our opinion, remains of Roman walls can still be seen). Images taken from hungaricana.hu.

Fig. 14 – Ilustrație idealizată cu intrarea în Peștera Veterani, într-un album cu caracter turistic, la finalul secolului al XIX-lea. Preluat după hungaricana.hu * Idealized illustration of the entrance to the Veterani Cave, in a tourist album, at the end of the 19th century. Retrieved from hungaricana.hu.